

Tataristan'da Türkiyat Çalışmaları (1991-2023)

Turkic Studies in Tatarstan (1991-2023)

Selinay ERGENÇ^{ID}

Öz

Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları, 1991-2023 yılları arasında önemli bir gelişim göstermiştir. Rusya Çarlığı döneminde Kazan Üniversitesi merkezli başlayan Türkiyat çalışmaları, SSCB Döneminde daha da gelişerek akademik bir çerçeveye oturtulmuştur. Tataristan'da başlayan Türkiyat çalışmaları zamanla Moskova ve St. Petersburg'taki üniversitelerdeki Türkiyat çalışmaları için de örnek teşkil etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kazan Federal Üniversitesi gibi merkezler, Türk dili, tarihi, edebiyatı ve kültürü üzerine bilimsel çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Tatar Türkçesi dilbilgisi, Türk lehçelerinin sınıflandırılması ve dijital kaynakların oluşturulması gibi projeler bu dönemde önemli hale gelmiştir. Tataristan, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan gibi Türk devletleriyle kültürel ve bilimsel işbirliğini güçlendirerek kendi deneyimlerini paylaşmaya başlamıştır. Türkiyat çalışmalarına dair eski el yazmalarının dijitalleştirilmesi, Türkoloji araştırmalarını daha erişilebilir ve popüler hale getirmiştir. Tataristan'da ve diğer Türk devletlerinde bu tür çalışmaların artmasında Türk Devletleri Teşkilatının faaliyetleri, işbirliğinin artması, ilgili örgütün kurumsallaşmasının da etkisi olmuştur. Sonuç olarak Tataristan, küresel Türkiyat araştırmalarında önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Bu çalışmamızda özellikle Tataristan'da Kazan Federal Üniversitesinde yapılan çalışmalar ele alınarak Türkiyat-Türkoloji çalışmalarının Türkiye dışında da önemli bir akademik zeminde ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların incelenmesinde Tataristan'daki kurumlar ve çalışmaları bizzat yerinde incelenmiş ve taraflarla iletişim halinde bu araştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tataristan, türkoloji, türkiyat, Kazan Federal Üniversitesi, Rusya.

Abstract

Turkic studies in Tatarstan have shown significant development between 1991-2023. Turkic studies, which started at Kazan University during the Russian Tsardom, developed further during the USSR period and were placed in an academic framework. It has also become an example for Turkic studies at universities in Moscow and St. Petersburg. Projects such as Tatar Turkic grammar, classification of Turkic dialects and creation of digital resources became important during this period. Tatarstan began to share its own experiences by strengthening cultural and scientific cooperation with Turkic states such as Türkiye, Kazakhstan, Azerbaijan and Uzbekistan. The digitization of old manuscripts on Turkic studies has made Turkic research more accessible and popular. The activities of the Organization of Turkic States, the increase in cooperation, and the institutionalization of the relevant organizations have also had an impact on the increase in such studies. As a result, Tatarstan has become an important centre in global Turkic studies.

* Dr., Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Millet Kütüphanesi, Ankara / Türkiye, selinergenc06@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7880-2690

In this study, we have tried to show that Turkic studies is also handled on an important academic basis outside of Türkiye, especially by examining the studies conducted at Kazan Federal University in Tatarstan.

Keywords: Tatarstan, turkology, turkic, Kazan Federal University, Russia.

Giriş

Bu makale, 1990-2023 yılları arasındaki Tataristan'daki Türkiyat araştırmaların gelişim sürecini tarihsel bağlamlarıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, dilbilimsel, tarihi ve kültürel yönlerin yanı sıra, özellikle Kazan Federal Üniversitesi ve G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü gibi önde gelen bilimsel kurumların rolleri vurgulanmaktadır¹. Ayrıca, uluslararası bilimsel işbirliğinin yoğunlaşması, bilimsel çalışmaların dijitalleştirilmesi, eğitim programlarının geliştirilmesi ve kültürel diplomasinin güçlendirilmesi gibi 1990'lardan itibaren yaşanan dönüşümlere özel bir önem verilmektedir. Türkiyat çalışmalarının gelişim sürecinde tarihsel bağlamlar da göz önünde bulundurulmaktadır. Tataristan'da 1917 Bolşevik Devrimi öncesinde Tatar filolojisinin temellerinin atıldığı çalışmalar yapılmıştır. Sovyet döneminde ise ideolojik kısıtlamalara rağmen bilimsel geleneklerin de etkisiyle uluslararası bilimsel işbirlikleri yapılmıştır. Bu çalışmada, Tataristan'ın Türkolojinin bir bilim dalı olarak gelişimine yaptığı katkıların yanı sıra, Türk dünyası içerisindeki kültürel, bilimsel ve politik diyalogun şekillenmesindeki rolü değerlendirilmiştir. Türkiyat çalışmaları, Tataristan'ın sadece bilimsel mirasını değil, aynı zamanda Türk dünyasıyla ortak kültürel değerlerin güçlendirilmesi ve bu bağlamda uluslararası arenadaki etkisini de yansıtan önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Tatar halkı da dahil olmak üzere Türk halkları arasında ulusal kültürlerin, dillerin ve bilimsel araştırmaların gelişiminde niteliksel olarak yeni bir aşama başlamıştır. Eşsiz bir tarihi, kültürel ve bilimsel mirasa sahip olan Tataristan Cumhuriyeti, Sovyet sonrası dönemde Türkiyat araştırmaların önde gelen merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu süreç, ulusal kimliğin canlanması, Türk halklarıyla kültürel ve bilimsel etkileşimlerin artması ve uluslararası işbirliğinin güçlenmesiyle planlı biçimde organize edilmiştir.² Bu bağlamda Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları stratejik bir nitelik kazanmış, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası ölçekte de önemli bir bilimsel disiplin olarak öne çıkmıştır.

Günümüzde Kazan Türkoloji Bilim Okulu, Türk halklarının tarihi, kültürü ve dilleri üzerine yapılan araştırmaların merkezi olarak uluslararası alanda tanınmaktadır. Bu bilimsel akımın temelleri XVIII. yüzyılın ortalarında Birinci Kazan Gimnaziyumu açılması³ ve 1804

1 *Istoriya Instituta, G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü*, <http://www.antat.ru/ru/iyli/ob-institute/istoriya-instituta.php>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

2 Salih Yılmaz, Saadetin Yağmur Gömeç ve Victoria Bilge Yılmaz, *Çağdaş Türk Dünyası Tarihi El Kitabı*, Nobel Yayınları, Ankara 2022, s. 268–280.

3 V. V. Vladimirov, *Istoricheskaya Zapiska o 1-y Kazanskoy Gimnazii (Birinci Kazan Gimnaziyumu Hakkında Tarihi Not)*, V Universitetskoy Tipographii, Kazan 1868, <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl010.038.42648?page=2&rotate=0&theme=white>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

yılında Kazan İmparatorluk Üniversitesi'nin kurulmasıyla atılmıştır.⁴ Türkoloji alanındaki ilk adımlar, Tataristan'ı hem bölgesel hem de küresel ölçekte bu disiplinin önemli bir merkezi haline getirmiştir. Sovyet sonrası dönem Tatar dili, folkloru, tarihi ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmaların Türk kültürlerinin genel sistemi içinde ele alınmasıyla dikkat çekmektedir. Türkiyat-Türkoloji, yalnızca ulusal kimliğin yeniden canlandırılması için bir araç değil, aynı zamanda kültürlerarası diyalogun güçlendirilmesi ve Türk halklarıyla bilimsel işbirliğinin genişletilmesi için önemli bir platform olarak şekillenmiştir.

Türkiyat çalışmaları, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nu tanımak ve onunla daha iyi rekabet veya işbirliği yapabilmek amacıyla önem kazanmıştır. Batı'da Türkiyat araştırmaların temel odak noktası Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Batı'da yapılan dilbilimsel Türkiyat araştırmalarının ana eksenini, yalnızca Osmanlı Türkçesi üzerine yoğunlaşmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalı bilim insanları Çuvaşça, Tatarca, Kumukça ve Uygurca gibi farklı Türk dillerine yönelmiştir. Böylece Türkiyatta dilsel ve kültürel çeşitliliği ön plana çıkaran yeni bir paradigma oluşmuştur.⁵

Rusya'da Türkolojik çalışmaların gelişimi, XVIII. yüzyılda başlamış ve Volga bölgesi, Sibirya, Kafkasya ve Orta Asya (Türkistan) gibi bölgelerdeki keşif gezileri ile yakından bağlantılıdır. Türkiyat alanındaki ilk adımlar arasında, 1768 yılında Çariçe II. Katerina'nın kararnamesiyle Birinci Kazan Gimnazyumu'nda Tatar dilinin öğretimine başlanması yer alır.⁶ Bu süreçte Sagit Halfin, İshak Halfin ve İbrahim Halfin gibi isimler önemli roller oynamıştır.⁷ 1850'li yıllarda Birinci Kazan Gimnazyumu'nda oryantalizm (şarkiyat) eğilimlerinin azalmasıyla önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreç, Doğu çalışmaları eğitim sisteminin merkezinin Saint Petersburg Üniversitesi'ne kaydırıldığını göstermektedir.⁸ Birinci Kazan Gimnazyumu ve Kazan Üniversitesi, XIX. yüzyıl Rusya'sında Doğu çalışmaları ve Türkolojinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, uluslararası alanda tanınan Rus Türkoloji Bilim Okulu'nun oluşumu için sağlam bir temel oluşturmuştur. Bu dönem, Kazan Üniversitesi'nin sadece Rusya'daki değil, dünya genelindeki Türkoloji ve Doğu çalışmaları literatürüne yaptığı katkılar açısından da kritik bir dönemdir. Tataristan'da Kazan Oryantalizminin gelişimine katkıda bulunan önemli isimler arasında Ch. Fren, F. Erdman, İ. Halfin, A. Kazem-Bek, İ. Berezin, N. Ilminsky, N. Katanov ve

4 “İstoriya”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, https://kpfu.ru/about_university/istoriya-universiteta. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

5 “Türkolojiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

6 G. E. Raphikova, “Pervoy Kazanskoy Muzhskoy Gimnazii – 240 let (Birinci Kazan Erkek Gimnazyumunun 240 yılı)”, *Gasyrlar Avyzy – Ekho Vekov* (1998), s. 200-204, <https://cyberleninka.ru/article/n/pervoy-kazanskoy-muzhskoy-gimnazii-240-let>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

7 T. Zotcheva, “Yedinozhdy i Navsegda”, 250 let v Rossii Otkryli Perviy Tatarskiy Klass (Bir Kez ve Sonsuz Kadar: Rusya'da 250 Yıldır İlk Tatar Sınıfını Açtılar)”, *Argumenty i Fakty* (12 Eylül 2019), https://kazan.aif.ru/society/details/edinozhdy_i_navsegda_250 лет_v_rossii_otkryli_pervyy_tatarskiy_klass. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

8 R. M. Valeyev, A. M. Abidulin ve R. Z. Valeyeva, “Universitetskaya Tyurkologiya v Kazani: Traditsiya i Novatsii (XIX – nach. XX vv.) (Kazan'da Üniversite Türkolojisi: Gelenekler ve Yenilikler (XIX – XX yy. başı))”, *Ucheniy Zapiski Krymskogo Federalnogo Universiteta imeni V. I. Vernadskogo*, 2(68), №3, (2016) s. 102.

V. V. Radlov gibi bilim insanları bulunmaktadır.⁹ 1851-1854 yılları arasında Çar I. Nikolay'ın Kazan İmparatorluk Üniversitesi'nde Doğu dillerinin öğretimini durdurma ve St. Petersburg'da bir Asya Enstitüsü kurma kararı, devletin Doğu çalışmaları politikasında önemli bir değişikliğe işaret etmiştir.¹⁰ Bu kararlar, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren St. Petersburg'un Doğu çalışmaları alanındaki bilimsel ve eğitim faaliyetlerinin merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen Kazan Üniversitesi, özellikle Türkoloji ve ilgili disiplinlerde önemli bir eğitim ve araştırma merkezi olmaya devam etmiştir. XIX. ve XX. yüzyılın başlarındaki Kazan merkezli Rus Türkoloji Okulu, tarihsel, filolojik ve karşılaştırmalı tarihsel yaklaşımların bir sentezine dayanıyordu. Bu okulun çalışmaları, Rus İmparatorluğu'nun Türk dünyasıyla olan jeopolitik, ticari, ekonomik ve kültürel bağlarının derinlemesine incelenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Rusya'daki klasik Türkoloji hem ulusal bilim geleneği hem de dünya oryantalizmi bağlamında önemli bir olgu olarak öne çıkmış ve Türk halklarının kültürel ve tarihsel mirasının derinlemesine anlaşılmasına yönelik önemli bir temel oluşturmuştur. Rusya'da devrim öncesinde Kazan, aydınlanma hareketleri ve Doğu çalışmalarının gelişmesi nedeniyle Türkiyat çalışmaları açısından önemli bir yer tutmaktaydı. Kazan İlahiyat Akademisi ve Kayyum Nasyri gibi Tatar aydınlanmacılarının faaliyetleri, Türk kültürü, dili ve edebiyatının sistematik olarak incelenmesinin temellerini atmıştır. Bu dönemde, Türk dillerinin karşılaştırmalı çalışılması ve Tatar Türkçesinin dilbilgisi özelliklerinin incelenmesi gibi ilk adımlar atılmıştır.

1. SSCB Döneminde Türkiyat Çalışmaları

Sovyet Rusya'da Türkiyat çalışmaları, 1917 Ekim Devrimi'nin ardından ve 1920'de Tatar Sovyet Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte şekillenmeye başlamıştır. 25 Haziran 1921 tarihinde, Tatar dilinin cumhuriyetin devlet dili ilan edilmesiyle, eğitim ve kültür alanlarında geniş kapsamlı değişiklikler gerçekleşmiştir. Eğitim kurumlarında, devlet dairelerinde ve iş yerlerinde Tatarca eğitiminin zorunlu hale gelmesi, tüm toplumsal kesimlerin ana dillerini öğrenmesine imkân tanımıştır.¹¹

Tataristan'da Kazan Üniversitesinde 1928 yılında Tatar Dili Kürsüsü kurulmuştur. Bu süreçte, Kazan Üniversitesi'nde Tatar dili, edebiyatı ve tarihine yönelik yeni araştırma alanları gelişmiştir. Bu dönemin en önemli figürlerinden biri, Rusya'daki Türk halklarının tarihini inceleyen Tatar bilim insanı ve tarihçi G. Gubaidullin (1887-1930) olmuştur.¹² Gubaidullin'in yazıları, Kazan

9 *Kazanskaya Lingvisticheskaya Shkola (Kazan Dil Okulu)*, ed. M. Z. Zakiyev, Tatarstanskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 2008, s. 18.

10 A. I. Nogmanov, "Nikolay I: "Prepodavaniye Vostochnikh Yazykov v Kazanskom Universitete prekratit..."", *Gasyrlar Avyzy – Ekho Vekov* (1998), s. 56–59.

11 *Realizatsiya Rodnogo Yazyka v 20-30 Gody v Tatarstane (Tataristan'da 20-30 Yıllarında Anadil)*, *Archivnaya Sluzhba Respubliki Tatarstan* (7 Ekim 2018). https://web.archive.org/web/201.810.07160816/http://www.archive.gov.tatarstan.ru/_go/anonymous/main/?path=/pages/ru/2nart/91vistavki/91vistavka. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

12 A. A. Galiakberova ve A. F. Miftakhov, "Prosvetitel'skaya Deyatel'nost' i Metodicheskiye Trudy Gaziza Gubaydullina

Üniversitesi'nin bilimsel mirasının önemli bir parçası haline gelmiş ve Türkoloji alanındaki gelişmelere katkıda bulunmuştur. Sovyetler Birliği'ndeki 1930-1950 yılları arasındaki baskı dönemi, Tataristan'da ve genel olarak ülkede Türkolojinin bir bilim olarak gelişmesinde önemli zorluklar çıkarmıştır. İdeolojik baskılar ve kısıtlamalar, Türkoloji araştırmalarını etkileyerek bilim insanlarının üzerinde ciddi bir sansür uygulamıştır. Bu dönemde, Türk dilleri, tarihi ve kültürü konusundaki bilimsel araştırmalar yetkililer tarafından sıkı bir şekilde denetlenmiş ve bu alanda çalışan birçok bilim insanı, siyasi baskılara maruz kalmıştır.¹³ Türkoloji alanında çalışan birçok bilim insanı, Sovyet dönemi boyunca tutuklamalar, sürgünler ve baskılar nedeniyle bölgenin bilimsel potansiyelinin zayıflamasına yol açmıştır. Bu dönemdeki Türkiyat araştırmaları, genellikle kültürel bağları incelemeye yönelik olmuş; ancak etnik kimlik ve ulusal kimlikle ilgili konular, çoğunlukla bilimsel ilgi dışında kalmıştır. 1950'den 1990'a kadar Tataristan'da Türkoloji, Sovyetler Birliği'nde yaşanan siyasi kısıtlamalar ve bilimsel araştırmaların zor koşullarına rağmen gelişmeye devam etmiştir. Tataristan'da Türkolojinin gelişimine, Tatar edebiyatının ünlü bir bilgini olan Gabdullah Akhunov önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁴ Gabdullah Kariyev, İbrahim Bikkulov, Kamil İshakov ve Gabdullah Akhunov gibi bilim insanları, Tataristan'da Türkoloji alanındaki ilerlemelerin temelini atan ve bu alandaki bilimsel birikimi güçlendiren çalışmalar çıkarmışlardır. 1989 yılında Kazan Üniversitesi'nde, Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü temelinde, Tatar Filolojisi, Tarihi ve Doğu Dilleri Fakültesi kurulmuştur.¹⁵ 1992 yılında ise Türkçe öğrenecek ilk öğrenci grubu bu fakülteye kabul edilmiştir.¹⁶

Sovyet dönemi, Türkiyat araştırmalar açısından hem gelişme hem de kısıtlamalar getirmiştir. Kazan'da, bugün de faaliyetlerine devam eden G. İbrahimov'un adını taşıyan Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü gibi büyük bilimsel merkezler aktif olarak çalışmalarını sürdürmekteydi. Tatar dili, edebiyatı ve folkloru üzerine önemli eserler yayınlanmış ve Tatarların diğer Türk halklarıyla kültürel bağlarını incelemeye yönelik girişimler gerçekleştirilmiştir. Ancak, ideolojik kontrol, Tatar diline ve kültürüne yalnızca Sovyet kimliği çerçevesinde odaklanarak, araştırmaların bağımsızlığını sınırlamıştır. SSCB'nin çöküşünün ardından, Tatar ulusal kimliğinin canlanması, Türkiyat araştırmaların yoğunlaşması için önemli bir teşvik olmuştur. Tatar dili, Tatar halkını diğer Türk etnik gruplarıyla birleştiren kültürel mirasın en önemli unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, "Tatarskaya Grammatika (Tatar Dili Grameri)"¹⁷ geliştirilmiş ve

– Pervogo Tatarskogo Professora (İlk Tatar Profesörü Gaziz Gubaydullin'in Eğitim Faaliyetleri ve Metodik Çalışmaları)", *Obshchestvo: Sotsiologiya, Psihologiya, Pedagogika*, 5, (2022), s. 136-139.

13 R. R. Shaydullina, "G. Husainov: "U Horoshego Prepodavatelya Vse Ucheniki Znayushye (G. Husainov: İyi bir öğretmenin tüm öğrencileri bilendir)", *Gazyrlar Avyzy – Ekho Vekov*, (2007), s. 253-255.

14 A. M. Ahunov, *Arabskiy Istochnik Srednevekovoy Turko-Tatarskoy Literatury (Ortaçağ Türk-Tatar Edebiyatının Arap Kaynağı)*, TGGİ, Kazan 2001, s. 174.

15 "İstoriya Kazanskogo Vostokovedeniya (Kazan Oryantalizminin Tarihi)", *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/institutes/institut-vostokovedeniya-i-mezhdunarodnyh/uznat-bolshe-ob-institute/istoriya>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

16 "Türkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)", *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

17 M. Z. Zakiyev, *Tatarskaya Grammatika (Tatar Dili Grameri)*, İYaLI, Kazan 1995, s. 576.

bilimsel araştırmalar için önemli bir araç haline gelen Tatar dilinde elektronik metin külliyyatı oluşturulmuştur. Tataristan Bilimler Akademisi G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü ile Kazan Federal Üniversitesi, Türkoloji çalışmalarının geliştirilmesinde öncü bir rol oynamaktadır. Kazan Federal Üniversitesi, uluslararası konferanslar düzenleyerek, yabancı bilim merkezleriyle işbirliği yaparak ve Türk halklarının dilbilimi, tarihi ve edebiyatı üzerine çalışmalar yayınlarak Türkiyat alanındaki etkinliğini artırmaktadır. Tataristan ayrıca, TÜRKSOY ve Türk Devletleri Teşkilatı gibi kuruluşlar aracılığıyla uluslararası işbirliğine aktif olarak katılmakta ve Türk kültürleri arasında önemli bir köprü haline gelmektedir.

2. Tataristan'da Türkiyat Çalışmaları (1990-2023)

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları, ulusal kimliğin yeniden canlanması ve bilimsel ufkun genişlemesi ile önemli değişikliklere uğramıştır. Bu dönem, daha geniş Türk medeniyeti bağlamında Tatar halkının kültürel ve tarihi mirasının incelenmesinin öneminin farkına varıldığı bir döneme işaret etmektedir. Türk halklarıyla derin tarihi ve kültürel bağlara sahip olan Tataristan hem Rus hem de yabancı bilim insanlarının ilgisini çekerek, Türkiyat araştırmaların önemli bir merkezi haline gelmiştir. Tataristan'da 1990'lardan sonra Türkiyat çalışmaları alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kazan Türkoloji Okulu (KTO) çerçevesinde modern bilimsel araştırma alanları, çeşitli yönlerde gelişmeye devam etmiştir. Türk-Tatar onomastiği ve bunun halkın tarihi ve kültürüyle ilişkisi, dil ve konuşmanın işlevsel ile anlamsal-pragmatik yönleri yoğun bir şekilde incelenmektedir. Bu bilimsel başarılar, Kazan Federal Üniversitesi'nin akademik ve bilimsel faaliyetlerinde, ayrıca Tataristan Cumhuriyeti ve Rusya'daki diğer eğitim kurumlarında pratik uygulamalara örnek teşkil etmiştir. 1990'lardan sonra Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları daha disiplinler arası bir hale gelmiş ve etnografya, sosyodilbilim ve antropoloji gibi alanları da kapsamaktadır. Kültürel sürekliliğin restorasyonuna ve Altın Orda ve Kazan Hanlığı zamanından günümüze kalan tarihi belgelerin analizine aktif bir şekilde önem verilmektedir. Bu, Kazan Hanlığı'nın Kırım Hanlığı ve Nogay Ordası gibi diğer Türk devletleriyle diplomatik, ekonomik ve kültürel bağlarını araştırmayı ve Tataristan'ın Türkler arası ilişkiler sistemindeki yerini değerlendirmeyi içermektedir. Tataristan'daki tarih bilimi, Türk medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak Tatar halkının incelenmesine odaklanmaktadır. Son yıllarda Altın Orda ve Kazan Hanlığı'nın mirasına ve bunların Tatar devletinin oluşumundaki etkilerine özel bir önem verilmiştir. Geçmişte Tatarların nasıl yaşadığına dair yeni ufuklar açan Türk dillerindeki çok sayıda tarihi belge bilimsel dolaşıma girmiştir.

Türkiye ile Tataristan arasındaki kültürel ve ekonomik bağlar 1990'lardan bu yana aktif olarak da gelişmiştir. Kazan, Türk dili uzmanlarının ve Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğretmenlerin geldiği önemli bir merkez haline gelmiş ve bu durum, Türkiyat alanındaki etkileşimi güçlendirmeye yardımcı olmuştur. Kazan Üniversitesi'nde Türkçe öğretimi, Tataristan ile Türkiye arasındaki bilimsel ve kültürel bağların gelişmesine önemli katkılarda bulunan

eğitim programlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.¹⁸ Bu bağlamda 1990'lardan sonra Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları, Tatar halkının mirasını ve diğer Türk halklarıyla ilişkilerini incelemek ve korumak amacıyla önemli bir merkez haline gelmiş ve yeni bir gelişme aşaması yaşamıştır. 1992 yılında, Kazan Devlet Üniversitesi Tatar Dili Bölümü temelinde yabancı dil kitlesinde Tatar Dili Bölümü kurulmuştur. Bölümün yönetimi, bilimsel faaliyetleri sözdizimi, sözlükbilim, dilbilimsel metotlar gibi çok çeşitli konuları kapsayan F. S. Safiullina'ya emanet edilmiştir.¹⁹ Tatar bilim insanı F. S. Safiullina, monografiler, üniversiteler ve okullar için ders kitapları, çeşitli sözlükler ve bilimsel makaleler dahil olmak üzere 500'ün üzerinde yayının yazarıdır. Onun liderliğinde, Tatar edebi dilinin incelenmesi ve yabancı dil konuşan öğrencilere Tatar dilinin öğretilmesi konusunda uzmanlaşmış bir bilim okulu kurulmuştur. F. S. Safiullina aynı zamanda lisansüstü öğrencilerinin bilimsel danışmanıdır ve onun gözetiminde 15 doktora tezi savunulmuştur.²⁰

Türkiyat alanındaki gelişim açısından önemli adımlardan biri, Kazan Federal Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü temelinde 2002 yılında Türkoloji Bölümünün kurulmasıdır. Bu bölüm, Türkoloji alanında uzmanların yetiştirilmesi için önemli bir merkez haline gelmiş ve üniversite biliminde bir dönüm noktası olmuştur. Bölümün bilimsel çalışmaları, Tatar Türkçesi ve Anadolu Türkçe'nin karşılaştırmalı tarihsel çalışmasına, Osmanlı Türkçesinin Eski Tatar dili üzerindeki etkilerinin araştırılmasına, modern Türk dili ve edebiyatı konularına ve Türkçe öğretme yöntemlerine özel bir önem vermektedir. Türkçe öğretiminde bilimsel ve metodolojik çalışmaların önemli yönlerinden biri, Türkçe ve Tatar lehçelerinin akrabalık bağlarını dikkate alarak yeni bir öğretim metodolojisi geliştirilmesinin gerekliliğidir. Edebi Türkçe ve Tatarca dillerinin birçok benzer unsuru bulunsa da bu benzerlikler bazen önemli anlamsal farklılıkları gizleyebilir, bu da Tatar öğrencilerinin Türkçe öğrenmesinde zorluklar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 2002 yılında A.R. Rahimova tarafından yazılan “Turetskaya Grammatika (Türkçe Grameri)”²¹ monografisi yayınlanmıştır. Bu eser, Doğu Dilleri Bölümü'nde Türkçe öğretmeni olarak görev yapan Rahimova'nın, bu dillerin karşılaştırmalı analizleri çerçevesinde geliştirdiği bir çalışmadır.²²

18 “Turkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

19 “Safiullina Flera Sadriyevna”, *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/safiullina-flera-sadriyevna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

20 A. Sh. Yusupova, “Turkologiya v Kazanskom Universitete: Istoriya i Sovremennost (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Tarih ve Modernite)”, ed. N. N. Telitsina, *XX Ivanovskiye Chteniya Uluslararası Bilim Konferansı* (2019), s. 219.

21 A. R. Rakhimova, *Turetskaya Grammatika (Türkçe Grameri)*, Izdatelstvo Kazanskogo Universiteta, Kazan 2002, s. 78.

22 “Turkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

Tataristan’da 2000 yılında Doğu Dilleri Bölümü temelinde Çin, Arap ülkeleri ve Türkiye konusunda uzmanların eğitimi için Doğu Çalışmaları Enstitüsü kurulmuştur.²³ Daha sonra enstitüde, Türkoloji bölümü dahil olmak üzere, Oryantalizmin çeşitli yönlerinde uzmanlaşmış bölümler açılmıştır. Bu, Kazan Üniversitesi’nin Türkoloji çalışmalarındaki bilimsel konumunu önemli ölçüde güçlendirmiştir.²⁴ Günümüzde Kazan Federal Üniversitesi Türkoloji Bölümü, Tatar dilinin incelenmesi, çok ırklı ve sosyokültürel bağlamlarda dil düzenliliklerinin araştırılması, etnolingüistik ve dilbilimsel kültürel yönlerin ele alınması gibi Kazan Türkoloji Okulu’nun önde gelen alanlarını aktif olarak geliştirmeye devam etmektedir. Ayrıca, Türk-Tatar onomastiği ve dilin işlevsel ve anlamsal-pragmatik özelliklerine yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir. Tatar dilinin karşılaştırmalı çalışması, Kazan Türkoloji Okulu’nun bilimsel sonuçlarının Kazan Federal Üniversitesi ve Tataristan Cumhuriyeti’ndeki diğer eğitim kurumlarında eğitim faaliyetleri ve bilimsel araştırmalarla entegrasyonunu sağlamaktadır.²⁵ Kazan Federal Üniversitesi Türkoloji Bölümü’nün araştırma faaliyetleri, programlar, ders ve pratik kurslar, öğretim ve metodolojik yardımlar ile ders kitapları hazırlamayı amaçlamaktadır. Bu süreçte, öğrencilerin Türkoloji eğitimine olan ilgisinin artırılması, ilgili Türk lehçeleri ve Türk halklarının tarihi üzerine özel derslerin müfredata dahil edilmesi büyük bir öneme sahiptir.²⁶

Tataristan’da Türkoloji biliminin gelişimi, 1990’lardan itibaren Kazan Türkoloji Okulu’nun ve ilgili bilim insanlarının katkılarıyla önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Bu dönemde, Tatar dilinin yapısal ve işlevsel özelliklerinin derinlemesine incelenmesi, dilbilimsel ve sosyokültürel bağlamda çok disiplinli çalışmaların yapılması, Türkoloji alanında büyük bir ilerleme kaydedilmesine olanak tanımıştır. Bu kapsamda M. Z. Zakiev, D. G. Tumasheva, F. M. Hisamova ve F. S. Safiullina gibi önde gelen bilim insanlarının gelenekleri sürdürülmüş ve bu alandaki çalışmaların kapsamı genişlemiştir. Kazan Türkoloji Okulu’nun önemli eserlerinden biri olan “Tatarskaya Grammatika, 2017 (Tatar Dili Grameri, 2017)”²⁷ adlı üç ciltlik monografi ile “Tatarskaya Leksikologiya, 2015 (Tatar Dili Sözlükbilgisi, 2015)”²⁸ adlı eserin iki dilli versiyonu, Kazan Üniversitesi bilim insanlarının ve Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü’nün kolektif çalışmalarının bir sonucu olarak Türkoloji literatürüne önemli katkılar sunmuştur.²⁹ Bu eserlerde, Tatar dilinin yapısal ve işlevsel özellikleri üzerine yapılan kapsamlı araştırmalar, Türkoloji biliminin gelişimine katkı sağlamıştır.

23 “Istoriya Instituta Vostokovedeniya Kazanskogo (Privolzhskogo) Federalnogo Universiteta (Kazan Volga Federal Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsü’nün Tarihi)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/475965/istoriya_instituta_vostokovedeniya. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

24 “Türkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi’nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

25 Yusupova, *Türkologiya v Kazanskom Universitete*, s. 220.

26 “Türkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi’nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

27 M. Z. Zakiyev., *Tatar Grammatikasy (Tatar Dili Grameri)*, 3, TehSİ, Kazan 2017, s. 536.

28 M. Z. Zakiyev., *Tatar Leksikologiyase (Tatar Dili Sözlükbilgisi)*, ed. G. R. Galiullina, 1, TehSİ, Kazan 2015, s. 352.

29 G. Galiullina, “Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy Shkoly i Sovremenniye Napravleniya

Tataristan'da M. Z. Zakiev'in Türkoloji biliminin gelişimine olan katkıları oldukça büyüktür. Kendisi, 1960 yılında Tatar dili kürsüsüne geçiş yaparak, Tatar dili üzerine okul ve üniversite ders kitaplarının yazarlarından biri olmuştur.³⁰ Ayrıca, dilbilimsel arkeoloji alanında da aktif çalışmalar yaparak, Türk halklarının etnik tarihi üzerine önemli monografiler yayımlamıştır. "Törki-Tatar Etnogenezy, 1998 (Türk-Tatarları Etnogenezleri, 1998)"³¹ ve "Proishozhdeniye Turkov i Tatar, 2003 (Türklerin ve Tatarların Kökeni, 2003)"³² adlı eserleri, Türkçeye çevrilerek, uluslararası alanda bilimsel tanınırlık kazanmıştır.³³ Bu eserler, Türkoloji biliminin tarihsel ve kültürel bağlamda gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Tataristan'da son yıllarda, Kazan Türkoloji Okulu'nda, iki dillilik ve çok dillilik konularının yanı sıra, Tatar dilinin çeşitli işlevsel çeşitlerinin incelenmesine yönelik çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle spontane konuşma dili bağlamında yapılan çalışmalar, Tatarca konuşma dilinin incelenmesine olan ilgiyi artırmıştır. 2020 yılından itibaren, öğrenci gençler ve aile konuşma gibi farklı uygulamalar üzerinde dil ve konuşma çalışmaları başlatılmış ve bu çalışmalar, sosyal bağlamda dil öğrenimi için yeni perspektifler sunmaktadır. Tataristan'da bu alanda Dilara Tumasheva, Türk diyalektolojisi ve sosyodilbilim alanında tanınmış bir uzmandır.³⁴ Türk dillerinin farklı lehçelerinin analizi ve bunların çok dilli toplumlarda etkileşimlerinin incelenmesi, çalışmalarının odak noktalarındandır.³⁵ Türk halkları ile komşu kültürler arasındaki dilsel ve kültürel temalar üzerine yaptığı araştırmalar, Türk dillerindeki farklılaşma ve etkileşim süreçlerinin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, küreselleşme ve dijital teknolojilerin dil ve kültürler üzerindeki etkilerini inceleyen sosyodilbilimsel çalışmaları, Türkoloji biliminin çağdaş yönlerine önemli katkılarda bulunmuştur.

Tataristan'da Kazan Türkoloji Okulu'nun bilimsel faaliyetleri, disiplinler arası araştırmalar ve Türk dillerinin sosyokültürel bağlamda işleyişinin derinlemesine anlaşılmasını amaçlayan çalışmalarla şekillenmektedir. Türk dili ve kültürlerinin gelişiminde, klasik filolojik yöntemler ile yenilikçi yaklaşımlar bir araya getirilerek modern Türkiyat çalışmalarının ilerlemesi sağlanmaktadır.³⁶ Bu bağlamda, Türk dillerinin dilsel özelliklerinin incelenmesi, Kazan Üniversitesi'nin Türkoloji alanındaki bilimsel konununun güçlenmesine olanak tanımaktadır.

Issledovaniy (Kazan Türkoloji Okulu'nun Bilimsel Mirası ve Modern Araştırma Alanları)", *Aktualniye Voprosy Lingvistiki i Prepodavaniya Inostrannykh Yazykov: Dostizheniya i Innovatsii*, 1(1), (2024), s. 4-6.

30 R. R. Zamaletdinov ve M. Oner, "Vklad M. Z. Zakieva v Rossiyskuyu Turkologicheskuyu Nauku (M. Z. Zakiev'in Rus Türkoloji Bilimine Katkısı)", *Filologiya i Kultura – Philology and Culture*, 2(32), (2013), s. 320-322.

31 M. Z. Zakiev, *Törki-tatar Etnogenezy (Türk-Tatarların Etnogenezleri)*, Ed. N. Devlet, İnsan, Kazan 1998, s. 622.

32 M. Z. Zakiev, *Proishozhdeniye Turkov i Tatar (Türklerin ve Tatarların Kökeni)*, Moskva 2003, s. 495.

33 R. R. Zamaletdinov ve M. Oner, *Vklad M. Z. Zakieva v Rossiyskuyu Turkologicheskuyu*, s. 321. <https://cyberleninka.ru/article/n/vklad-m-z-zakieva-v-rossiyskuyu-tyurkologicheskuyu-nauku>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

34 D. G. Tumasheva, *Dialekty Sibirskikh Tatar: Opyt Sravnitel'nogo Issledovaniy (Sibirya Tatarlarının Lehçeleri: Karşılaştırmalı Araştırma)*, "Kazan", Kazan 1977, s. 294.

35 "Tumasheva Dilyara Garifovna", *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/tumasheva-dilyara-garifovna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

36 G. Galiullina, "Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy Shkoly i Sovremenniye Napravleniya Issledovaniy (Kazan Türkoloji Okulu'nun Bilimsel Mirası ve Modern Araştırma Alanları)", *Aktualniye Voprosy Lingvistiki i Prepodavaniya Inostrannykh Yazykov: Dostizheniya i Innovatsii*, 1(1), (2024), s. 4.

Moskova Devlet Üniversitesi M.V. Lomonosov Asya ve Afrika Ülkeleri Enstitüsü Türk Filolojisi Bölümü Başkanı Prof. Dmitry Mikhailovich Nasilov (1935-2017), Rusya’da Türkoloji biliminin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Kazan Üniversitesi’ne duyduğu ilgi ve katkılarıyla tanınan Prof. Nasilov, özellikle Kazan Türkoloji Okulu’nun Türk dilleri ve kültürleri alanındaki bilimsel ve eğitimsel ilerlemeye katkı sağladığını belirtmiştir. Kazan Üniversitesi’nde düzenlenen doktora savunmalarına katılımı ve Kazan’da düzenlenen uluslararası bilimsel konferanslara olan katkıları, Kazan Türkoloji Okulu’nun gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Karşılaştırmalı tarihsel dilbilim alanındaki uzmanlığı ve Eski Türk Uygur metinleri üzerine yaptığı çalışmalar, Türk dillerinin gramer kategorilerinin yeniden inşasına ve Türk halklarının dil ve kültürünün derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamıştır.³⁷

Tataristan’da Kazan Türkoloji Okulu, hem Tatar dilinin yapısal ve işlevsel özelliklerinin incelenmesinde hem de Türk dili ve kültürleri alanında bilimsel ve eğitimsel ilerlemelerin kaydedilmesinde önemli bir merkez olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiyat alanındaki modern yaklaşımlar, klasik filolojik yöntemlerin yanı sıra, dilin sosyokültürel bağlamda işleyişine dair yenilikçi bakış açıları sunmaktadır. Bu çerçevede, Tataristan’da Türkoloji biliminin gelişimi hem yerel hem de uluslararası alanda önemli bir bilimsel birikim oluşturmuştur. Kazan Türkoloji Okulu çerçevesinde geliştirilen bir diğer önemli araştırma alanı, Tatar dilinin tarihi ve tarihsel grameridir. L. Zalyay ve V.H. Hakov gibi bilim insanlarının geleneklerini ve F.M. Hisamova, F.Sh. Nuriyeva, I.B. Bashirova ve diğerlerinin çalışmalarını sürdüren araştırmalar, eski Türk kökenlerinden (M.S. VI.-XI. yüzyıllar) modern zamanlara kadar Tatar dilinin tüm tarihsel geçmişini kapsamaktadır. L. Zalyay, fonoloji ve diyalektoloji alanında, özellikle monografilerine ve makalelerine yansıyan Tatar diyalektolojisi çalışmasında uzmanlaşmıştır.³⁸ Tatar dilinin fonetik sistemi üzerine yaptığı çalışmalar ve lehçelerin analizi, Volga (İdil) bölgesindeki Türk dillerinin gelişimi ve özellikleri hakkında derinlemesine bir araştırmalara olanak sağlamıştır. Bu çalışmaların temel amacı, farklı dönemlerden Eski Tatar edebi dilinin yazılı anıtlarının yanı sıra yazılı olarak kaydedilen arkeografik kaynakların ve folklorik metinlerin analizini içeren Tatar dilinin ortaya çıkış ve gelişim tarihinin yeniden inşasıdır. Bu çalışmaların sonuçları, “Istoriya Tatarskogo Literaturnogo Yazyka, 2020 (Tatar Edebi Dili Tarihi, 2020)”³⁹ adlı çok ciltli baskıya yansımıştır. Son yıllarda, araştırmacıların dikkati tasavvuf edebiyatını tarihsel bağlamda incelemeye odaklanmıştır.⁴⁰

Tataristan’da Türkiyat çalışmaları kapsamında V.H. Hakov, “Tatarskiy Yazyk: Leksicheskaya i Grammaticheskaya Semantika (Tatar Dili: Sözcüksel ve Dilbilgisel Anlambilim)”⁴¹ adlı

37 E. A. Grunina, “K Yubileyu Dmitriya Mikhaylovicha Nacilova (Dmitry Mihayloviç Nasilov’un yıldönümüne)”, *Uralo-Altayskiye İssledovaniya*, 1(4), (2011), s. 140.

38 “Zalyaletdinov Latyf Zalyaletdinovich”, *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/zalyaletdinov-latyf-zalyaletdinovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

39 I. B. Bashirova, F. Sh. Nuriyeva, E. H. Kadiyova ve R. F. Mirkheyev, *Tatar Edebi Tele Tarihi (Tatar Edebi Dili Tarihi)*, ed. F. M. Hisamova, TEHSİ, Kazan 2017, s. 888.

40 Galiullina, “Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy, s. 5.

41 V. H. Hakov, K. G. Badikov ve A. M. Yusupova, *Tatarskiy Yazyk: Leksicheskaya i Grammaticheskaya Semantika*

çalışması ve Türk dillerinde sözcüksel paralelliklerin incelenmesine adanmış karşılaştırmalı-tarihsel analiz alanındaki yazılarıyla tanınmaktadır.⁴² Hakov'un Türk dillerinin morfolojik ve sözdizimsel özellikleri üzerine yayımlanan kitapları ve makaleleri, adını yalnızca Rusya'da değil, aynı zamanda yurtdışında da duyurmuştur. Bu eserler, Türk dil ailesine ait dillerin ortak ve ayırt edici özelliklerinin anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur.⁴³ Bir diğer Tatar aydını F.M. Hisamova'nın araştırmaları ise "Funksionirovaniye i Razvitiye Starotatarskoy Delovoy Pismennosti (XVI-XVII vv.) (Eski Tatar İş Yazısının İşleyişi ve Gelişimi (XVI.-XVII. yüzyıllar))"⁴⁴, "Tatarskiy Yazyk v Vostochnoy Diplomatii Rossii (Rusya'nın Doğu Diplomasinde Tatar Dili)"⁴⁵ gibi eserlerinde yansıttığı modern Tatar dilinin tarihine odaklanmıştır.⁴⁶ Yazıları, Tatar halkının devletliliğini ve kimliğini şekillendirmede dilin rolünün daha derin bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Hisamova'nın eserleri, Tatar dilinin tarihi gelişimi üzerine yapılan çalışmalara önemli bir ışık tutmuştur. F. Sh. Nuriyeva, anlamsal yapıları ve bunların ulusal kavramlarla ilişkilerini inceleyerek bilişsel dilbilimle uğraşmıştır. "Istoricheskiye i Lingvisticheskiye Usloviya Formirovaniya Turko-Tatarskogo Literaturnogo Yazyka Zolotoordynskogo Perioda (Altınorda Döneminin Türk-Tatar Edebî Dilinin Oluşumunun Tarihsel ve Dilsel Koşulları)"⁴⁷ adlı eseri ve dünyanın dilsel resminin analizine adanmış çalışmaları, bu alana önemli katkılar sunmuştur. Ayrıca, Türkoloji araştırmalarında modern bilimsel gereksinimlere uyarlanmasına katkıda bulunan elektronik sözlüklerin ve dijital platformların geliştirilmesine de aktif olarak katılmıştır.⁴⁸

Tataristan'da bu bilim insanlarının eserleri, Tatar Dilbilgisi, lehçe çalışmaları, etnolingüistik ve bilişsel dilbilim üzerine olan yayınlarıyla Tataristan'da Türkolojinin modern aşamasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu çalışmalar, Tataristan'ın uluslararası bilim camiasına entegrasyonuna katkıda bulunarak, Kazan'ı dünyanın önde gelen Türkiyat araştırma merkezlerinden biri olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda Türkolog M.H. Bakirov'un

(*Tatar Dili: Sözcüksel ve Dilbilgisel Anlambilim*), Ed. D. G. Tumasheva, "Kazan", Kazan 1984, s. 96.

42 "K Voprosu o Sravnitelnom Osveshenii Nekotorikh Yazykovikh Osobennostey Drevneturkskikh Pismennikh Pamyatnikov i Sovremennogo Tatarskogo Yazyka (Eski Türk Yazılı Anıtların ve Modern Tatar Dilinin Karşılaştırması)", *Voprosy Metodologii i Metodiki Lingvisticheskikh Issledovaniy*, (1969), s. 216-223; "O Nekotorikh Zakonomernostyakh Razvitiya Sovremennogo Tatarskogo Yazyka (Modern Tatar Dilinin Gelişimi Hakkında)", *Material Vsecyoynoy Konferentsii Yazykovedov SSSR*, Moskova: Nauka, (1965), s. 211-214.

43 "Khakov Vahit Hozyatovich", *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/hakov-vahit-hozyatovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

44 F. M. Hismatova, *Funksionirovaniye i Razvitiye Starotatarskoy Delovoy Pismennosti (XVI-XVII vv.) (Eski Tatar İş Yazısının İşleyişi ve Gelişimi (XVI.-XVII. Yüzyıllar.))*, "Kazan", Kazan 1990, s. 151.

45 F. M. Hismatova, *Tatarskiy Yazyk v Vostochnoy Diplomatii Rossii (Rusya'nın Doğu Diplomasinde Tatar Dili)*, "Master-Lain", Kazan 1999, s. 408.

46 "Hisamova Fagima Mirgaliyevna", *Türk Tatar Dönyası*, <http://www.tataroved.ru/nauka/centers/tatfak/kaf3/zavo/>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

47 F. Sh. Nuriyeva, *Istoricheskiye i Lingvisticheskiye Usloviya Formirovaniya Turko-Tatarskogo Literaturnogo Yazyka Zolotoordynskogo Perioda (Altınorda Döneminin Türk-Tatar Edebî Dilinin Oluşumunun Tarihsel ve Dilsel Koşulları)*, Kazanskiy Gosudarstvenniy Universitet, Kazan 2004, s. 376.

48 "Nuriyeva Fanuza Shakurovna", *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/nurieva-fanuza-shakurovna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

“Prototurki: İznachalnaya Prarodina, Ranniye Plemena i Yazyk, Istoriya i Etnokultura (Proto-Türkler: İlk Ataların Anavatani, Erken Kabileler ve Dil, Tarih ve Etnokültür)”⁴⁹ adlı monografisi de dikkate değerdir. Bu eser, erken dönem Türk halklarının etnogenezi, etnokültürü ve etnolinguistik çalışmaları üzerine eşsiz ve yenilikçi bir katkı sağladığı için modern oryantalizmde önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bakirov, Türk dilsel birliğinin, sondan eklemeli ve çekimli dillerin kelime dağarcığı ve gramer özelliklerinin kaynaşması ve etkileşimi yoluyla oluştuğunu savunmuş ve bu etkileşimin, Yakın ve Ön Doğu’da Türk dilsel birliğinin oluşumuna katkı sağladığını iddia etmiştir. Bakirov’un 800’den fazla kaynaktan oluşan monografisi, Türkiyat çalışmalarının gelişimine büyük katkı sağlamakta olup, Tataristan Cumhuriyeti’ndeki bilimsel araştırmalarda aktif olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Türk halklarının etnogenezi ve etnokültürel tarihi alanındaki bilimsel gelenekleri ve araştırmaları güçlendirmektedir.⁵⁰

Tataristan’da Kazan Türkoloji Okulu çerçevesinde, 1960’lı yıllarda Prof. G.F. Sattarov’un toponimi ve antroponimi çalışmalarına adanmış yazılarıyla başlatılan Türk-Tatar Onomastik Okulu’nun oluşum süreci önemli bir aşama kaydetmiştir. Bu okulun modern araştırmacıları, yalnızca onomastiğin temel birimleri üzerinde değil, aynı zamanda bu bilimin çevresel yönleri üzerinde de aktif olarak çalışmalar yapmaktadır.⁵¹ Bu çalışmaların sonuçları bir dizi makale ve monografiye yansımıştır. En önemli başarılarından biri, Tatar toponimisi konularına odaklanan ve Türk-Tatar bilim okulunun çabalarıyla ortaya çıkan “Tatarskaya Toponomika (Tatar Dili Toponimleri)”⁵² monografisinin yayınlanmasıdır. Ayrıca, bölgenin kültürel mirasının sistemleştirilmesine ve korunmasına katkı sağlayan Tataristan Cumhuriyeti yer adlarının elektronik bir kataloğunun oluşturulması konusunda da çalışmalar sürdürülmektedir.⁵³ Bu gelişmeler, Kazan Türkoloji Okulu’nun dilbilim ve onomastik alanlarındaki araştırmalarına adanmış önde gelen bir bilim merkezi olarak önemini pekiştirmektedir.⁵⁴ Kazan Türkoloji Okulu’nun faaliyetlerinin ilk aşamalarında ortaya konan bilimsel gelenekler, XXI. yüzyılın başında disiplinler arası araştırmaların gelişmesine katkıda bulunan yeni bilimsel yönlerin oluşumunun temeli haline gelmiştir. Bugün, Kazan Okulu bünyesinde etnolinguistik, dilbilimsel-kültürel çalışmalar, işlevsel-iletişimsel ve bilişsel dilbilim gibi alanların yanı sıra alansal dilbilim ve diğer ilgili disiplinlerdeki araştırmalar aktif olarak sürdürülmektedir. Bu çalışmalar, yalnızca önceki nesil bilim insanlarının geleneklerini devam ettirmekle kalmamış, aynı zamanda Türk dünyası

49 M. H. Bakirov, *Prototurki: İznachalnaya Prarodina, Ranniye Plemena i Yazyk, Istoriya i Etnokultura (Proto-Türkler: İlk Ataların Anavatani, Erken Kabileler ve Dil, Tarih ve Etnokültür)*, Tatarskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 2019, s. 462.

50 T. Azerturk, “O Vklade Tatarskogo Turkologa v Oriyentalistiku (Tatar Türkologunun Oryantalizme Katkısı Üzerine)”, *Reisenziya na Mongraphiyu Professora M. H. Bakirova Prototurki: İznachalnaya Prarodina, Ranniye Plemena i Yazyk, Istoriya i Etnokultura*, (2018). s. 282-285.

51 “Sattarov Gumar Faizovich”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/sattarov-gumar-faizovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

52 G. F. Sattarov, *Tatarskaya Toponomika (Tatar Dili Toponimleri)*, KGU, Kazan 1998, s. 438.

53 “Katalog Toponimov Respubliki Tatarstan i Podkaralog Tatarskikh Toponimov (Tataristan Cumhuriyeti Yer Adları Kataloğu ve Tatar Yer Adları Dizini)”, *Toponym.Antat*, <http://toponym.antat.ru/>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

54 Galiullina, “Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy, s. 5.

bağlamında dilsel ve kültürel fenomenlerin analizi için yeni ufuklar açmıştır.⁵⁵ Kazan Türkoloji Okulu temsilcilerinin bilimsel ve metodik mirası, günümüzde aktif olarak geliştirilmekte ve bu, yeni ve gelecek vaat eden araştırma projelerinin temelini oluşturmaktadır. Kazan Okulu, Türk medeniyeti çerçevesinde dil ve kültürlerin etkileşiminin yeni yönlerini keşfeden araştırmaların öncüsü olmaya devam etmektedir.

Tataristan'da Kazan Üniversitesi'ndeki Türkiyat çalışmaları Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan gibi diğer Türk devletleriyle bağlarının güçlendirilmesini içeren yeni bir aşamadan geçmektedir. Bu çalışmalar Tataristan ve Tatar halkının, bu devletlerle kültürel ve bilimsel bağların derinleştirilmesinde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Bu hedef doğrultusunda, bu bölgelerle etkin bir şekilde etkileşime girebilecek, dillerini, kültürlerini ve tarihlerini öğrenebilecek uzmanların eğitimi sürdürülmelidir. Bu tür uzmanların eğitiminde ortaya konan temeller, bugün eğitim programlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.⁵⁶ Tatar halkının folkloru ve etnografyası, kültürel mirasın korunmasına ve tanıtılmasına katkıda bulunan önemli araştırma alanları arasında yer almaktadır. "İdegey" destanı ve diğer geleneksel metinlerin toplanması ve yayınlanması, şarkı ve şiirsel mirasın araştırılması, Tatar kültürünün ortak Türk geleneğiyle bağlantısını güçlendirmektedir.⁵⁷ Tataristan, edebiyat araştırmalarında Gabdullah Tukay gibi klasiklerin mirasını yeniden yorumlayarak ve küreselleşme zorluklarının etkisi altında olan çağdaş edebi süreçleri analiz ederek önemli başarılar elde etmiştir.

Tataristan'daki Türkiyat araştırmaların modern aşaması, bilimsel verilere erişimi önemli ölçüde genişleten dijital teknolojilerin aktif kullanımıyla da karakterize edilmektedir. Eski el yazmalarının dijitalleştirilmesi, Tatar dilini öğrenmek için etkileşimli platformların oluşturulması ve elektronik sözlüklerin geliştirilmesi, araştırmaların popülerleşmesini ve erişilebilirliğini büyük ölçüde artırmaktadır. Bilimsel faaliyetlerin dijitalleşmesi, Türkolojinin gelişmesinde kilit bir unsur haline gelmiş, bilginin analizi ve yayılması için yeni perspektifler açmıştır. Bu da bu kaynakları yalnızca bilim insanları için değil, öğrenciler ve öğretmenler gibi geniş kitleler için de önemli araçlar haline getirmiştir.⁵⁸ Türkiyat araştırmalarının önemli bir unsuru, bilimsel altyapıyı önemli ölçüde güçlendiren yayıncılık faaliyetlerinin gelişmesidir. Tataristan'da "Turkologicheskiye İssledovaniya (Türkoloji Çalışmaları)" gibi bilimsel dergiler, Türkoloji ile ilgili çalışmaların yayınlanması için bir platform sağlarken; monografların ve ders kitaplarının yayınlanması, Tatar dili ve kültürünün incelenmesine yönelik eğitim programlarının derinleşmesine katkıda bulunmaktadır.⁵⁹

55 Galiullina, s. 6.

56 "Turkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi'nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)", *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

57 *Idegey, Tatarskiye Skazki*, <https://web.archive.org/web/201.603.04131957/http://www.akiat.ru/index.php?id=37> [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025]; *Idegey, Tatarskiy Narodniy Epos (Idegey. Tatar Halk Destanı)*, terc. S. Lepkina, Tatarskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 1990, s. 255.

58 Galiullina, "Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy, s. 6.

59 "Turkologicheskiye İssledovaniya (Türkoloji Çalışmaları)", *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/imoiv/nauchno-issledovatelstskaya-rabota/nauchnye-zhurnaly/tjurkologicheskije-issledovaniya>. [Erişim

Tataristan'ın kültürel diplomasisi, Türk halklarıyla bağların güçlendirilmesinde özel bir yere sahiptir. Türk Halkları Forumu ve Nevruz Festivali gibi büyük uluslararası etkinliklerin düzenlenmesi, Tatar kültürünün tanıtımına ve ülkeler arasındaki bilimsel ve kültürel diyalogun derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Kazan'daki Türk Halkları Kongresi⁶⁰ ve diğer etkinlikler, diğer Türk halklarıyla bilimsel bağların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayarak, Tatar kültürünü ve bilimini tanıtmak için kritik platformlar haline gelmektedir.⁶¹ Ayrıca, Tatarların göç süreçleri ve çeşitli ülkelerdeki diasporası üzerine yapılan araştırmalar aktif olarak geliştirilmektedir. Bu çalışmalar, Tatar diasporasının dil ve kültürün korunmasındaki rolünün yanı sıra, diğer Türk halklarıyla bağların gelişimi üzerindeki etkisini incelemeye olanak tanımaktadır. Küreselleşme zorlukları alanındaki araştırmalar, dilsel ve kültürel çeşitliliğin korunmasına yönelik bilimsel çalışmaların önemli bir parçası haline gelmektedir. Özellikle kentleşmenin, dijital teknolojilerin ve popüler kültürün, Tatar kimliği ve dilinin gelişimi üzerindeki etkileri, Tatar dilinin internet alanına adaptasyonu incelenmektedir.

Sonuç

Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları, Kazan'ın Türk dilleri ve kültürleri üzerine yaptığı Doğu çalışmaları ve araştırmalarla derin tarihsel köklere sahip bir bilimsel geleneğe dayanmaktadır. Bu geleneğin temelleri, devrim öncesi döneme kadar uzanırken, Sovyet dönemi ideolojik kısıtlamalarına rağmen bu geleneklerin korunmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamış, bilimsel okullar ve araştırma alanlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise Tataristan'daki Türkiyat çalışmaları, ulusal kimliğin yeniden canlanması, uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi ve dijital teknolojilerin bilimsel sürece dahil edilmesiyle yeni bir aşamaya geçmiştir. Kazan Üniversitesi'nin varlığı ve geniş Rus Türkolojisi bağlamında, Türk, Moğol ve Arap-Müslüman dünyalarını kapsayan klasik Türkiyat alandaki çalışmalar, bugün de gelişmeye devam etmektedir. Rusya'daki bu bilimsel araştırma alanı, Türk dillerinin, edebiyat anıtlarının ve Türk medeniyetinin maddi kültürünün incelenmesine odaklanan akademik ve üniversite merkezlerinin çabalarıyla büyümüştür.

Tataristan'daki Türkiyat araştırmaların modern dönemi (1990-2023), aktif büyüme ve yeniden düşünme süreci olmuştur. Kazan Federal Üniversitesi ve Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, Türk medeniyeti bağlamında Tatar dili ve edebiyatı ile tarihi-kültürel yönler üzerine araştırmalar yapan önde gelen bilimsel merkezler haline gelmiştir. Bu dönemde, "Tatarskaya Grammatika (Tatar Grameri)"nin oluşturulması ve Tatar lehçelerinin sınıflandırılması gibi temel bilimsel projeler gerçekleştirilmiş ve yeni ufuklar açan elektronik kaynaklar geliştirilmiştir. Tataristan'da

tarihi: 13 Ocak 2025].

60 T. Kazıyev. "Syezd Turkskikh Narodov 1991 Goda v Kazani (Kazan'da 1991 Türk Halkları Kongresi, 29 Mayıs 2024)", *Qazaqstan Tarihy*, <https://e-history.kz/ru/news/show/339921>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

61 "Sblizheniye Turkskikh Narodov na KazanForum 2024 (KazanForum 2024'te Türk Halklarının Yakınlaşması – 24 Temmuz 2024)", *Rossiya – Islamskiy mir*, <https://russia-islworld.ru/novosti/sblizenie-turkskikh-narodov-na-kazanforum-2024-2024-07-24-42984/>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

Türkiyat çalışmalarının gelişiminde önemli bir diğer unsur, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan ve Özbekistan gibi Türk ülkeleriyle aktif uluslararası işbirliğidir. Konferanslar, seminerler ve ortak projeler, Tataristan'ın uluslararası Türkoloji camiasına entegrasyonuna katkıda bulunmuş, bilim adamları arasındaki bağları güçlendirmiş ve Türk dilleri ve kültürleri alanındaki etkileşimleri geliştirmiştir. Tatar kültürünün önemli yönlerini ortaya çıkaran ve Tatar halkının daha geniş Türk dünyası bağlamında önemini vurgulayan tarihi ve folklorik çalışmalara özel bir önem verilmiştir. Epik metinlerin toplanması ve yayınlanması üzerine yapılan çalışmalar, Altın Orda ve Kazan Hanlığı tarihinin incelenmesi, Tatarların dünya Türk medeniyetindeki rolünün daha derinlemesine anlaşılmasını sağlamıştır.

Tataristan'daki modern Türkiyat araştırmaları, bilimin dijitalleşmesi gibi yenilikçi yöntemleri aktif bir şekilde kullanmaktadır. Eski el yazmalarının dijitalleştirilmesi, Tatar dilini öğrenmek için etkileşimli platformların oluşturulması ve elektronik sözlüklerin geliştirilmesi gibi projeler, Tatar kültürünün daha fazla araştırılmasını ve tanıtılmasını mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, Tataristan'daki Türkoloji, çağdaş zorluklara uyum sağlarken, tarihsel geleneklerinin sürekliliğini de korumaktadır. Tataristan, yalnızca bilimsel ve kültürel diyalogu güçlendirmeye katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda Tatar halkının kimliğinin oluşumunda ve mirasının küresel düzeyde korunmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Tataristan, dünyanın önde gelen Türkoloji araştırma merkezlerinden biri olarak konumunu güvenle güçlendirmiştir. Tataristan, zengin tarihi ve kültürel mirasıyla Türkiyat çalışmalarının gelişmesinde bölgesel önemin ötesine geçerek küresel Türkoloji topluluğunun önemli bir parçası haline gelmiştir ve bu rolünü sürdürmeye devam etmektedir. Tataristan'ın Türkiyat alanındaki bilimsel çalışmaları, ulusal kimliğin yeniden canlanmasından bölgesel bilimin başarılarını uluslararası topluma entegre edebilecek güçlü bir bilimsel temel oluşturma yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Tataristan, bilimin gelişimi, kültürün korunması ve Türk halkları arasındaki bağların güçlendirilmesi üzerinde etkili olan Türkiyat çalışmalarının önde gelen merkezlerinden biri olarak konumunu güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahunov, A. M., *Arabskiy Istochnik Srednevekovoy Turko-Tatarskoy Literatury (Ortaçağ Türk-Tatar Edebiyatının Arap Kaynağı)*, TGGİ, Kazan 2001.
- Azerturk, T., "O Vklade Tatarskogo Turkologa v Orientalistiku (Tatar Türkologunun Oryantalizme Katkısı Üzerine)", *Retsenziya na Mongraphiyu Professora M. H. Bakirova Protorurki: Iznachalnaya Prarodina, Ranniye Plemena i Yazık, Istoriya i Etnokultura*, (2018), s. 282-285.
- Bakirov, M. H., *Protorurki: Iznachalnaya Prarodina, Ranniye Plemena i Yazık, Istoriya i Etnokultura (Proto-Türkler: İlk Ataların Anavatani, Erken Kabileler ve Dil, Tarih ve Etnokültür)*, Tatarskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 2019.
- Bashirova, I. B., F. Sh. Nuriyeva, E. H. Kadiyova ve R. F. Mirkheyev, *Tatar Edebi Tele Tarihi (Tatar Edebi Dili Tarihi)*, ed. F. M. Hisamova, TEhSİ, Kazan 2017.
- Filologiya i Kultura – Philology and Culture*, 4(66), (2021), s. 262-285.

- Galiakberova, A. A. ve A. F. Miftakhov, “Prosvetitelskaya Deyatelnost i Metodicheskiye Trudy Gaziza Gubaydullina – Pervogo Tatarskogo Professora (İlk Tatar Profesörü Gaziz Gubaydullin’in Eğitim Faaliyetleri ve Metodik Çalışmaları)”, *Obshestvo: Sotsiologiya, Psihologiya, Pedagogika*, 5, (2022), s. 136-139.
- Galiullina, G., “Nauchnoye Naslediye Kazanskoy Turkologicheskoy Shkoly i Sovremenniye Napravleniya Issledovaniy (Kazan Türkoloji Okulu’nun Bilimsel Mirası ve Modern Araştırma Alanları)”, *Aktualniye Voprosy Lingvistiki i Prepodavaniya Inostrannykh Yazykov: Dostizheniya i Innovatsii*, 1(1), (2024), s. 4-6.
- Grunina, E. A., “K Yubileyu Dmitriya Mikhaylovicha Nacilova (Dmitry Mihayloviç Nasilov’un Yıldönümü)”, *Uralo-Altayskiye İssledovaniya*, 1(4), (2011), s. 139-143.
- Hakov, V. H., K. G. Badikov ve A. M. Yusupova, *Tatarskiy Yazyk: Leksicheskaya i Grammaticheskaya Semantika (Tatar Dili: Sözcüksel ve Dilbilgisel Anlambilim)*, ed. D. G. Tumasheva, “Kazan”, Kazan 1984.
- Himatova, F. M., *Funktsionirovaniye i Razvitiye Starotatarcheskoy Delovoy Pismennosti (XVI-XVII vv.) (Eski Tatar İş Yazısının İşleyişi ve Gelişimi (XVI.-XVII. Yüzyıllar.))*, “Kazan”, Kazan 1990.
- Himatova, F. M. *Tatarskiy Yazyk v Vostochnoy Diplomatii Rossii (Rusya’nın Doğu Diplomasisinde Tatar Dili)*, “Master-Lain”, Kazan 1999.
- “Hisamova Fagima Mirgaliyevna”, *Türk Tatar Dönyası*, <http://www.tataroved.ru/nauka/centers/tatfak/kaf3/zavo/>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Idegey: Tatarskiy Narodniy Epos (Idegey: Tatar Halk Destanı)*, terc. S. Lepkina, Tatarskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 1990.
- Idegey, Tatarskiye Skazki*, <https://web.archive.org/web/201.603.04131957/http://www.akiat.ru/index.php?id=37>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Istoriya”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, https://kpfu.ru/about_university/istoriya-universiteta. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Istoriya Instituta, G. Ibragimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü*, <http://www.antat.ru/ru/iyli/ob-institute/istoriya-instituta.php>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Istoriya Instituta Vostokovedeniya Kazanskogo (Privolzhskogo) Federalnogo Universiteta (Kazan Volga Federal Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsü’nün Tarihi)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/475965/istoriya_instituta_vostokovedeniya. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Istoriya Kazanskogo Vostokovedeniya (Kazan Oryantalizminin Tarihi)”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/institutes/institut-vostokovedeniya-i-mezhdunarodnyh/uznat-bolshe-ob-institute/istoriya>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Katalog Toponimov Respubliki Tatarstan i Podkaralog Tatarskikh Toponimov (Tataristan Cumhuriyeti Yer Adları Kataloğu ve Tatar Yer Adları Dizini)”, *Toponym.Antat*, <http://toponym.antat.ru/>. Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Kazanskaya Lingvisticheskaya Shkola (Kazan Dil Okulu)*, Ed. M. Z. Zakiyev, Tatarstanskoye Knizhnoye Izdatelstvo, Kazan 2008.
- Kaziyev, T., “Syezd Turkskikh Narodov 1991 Goda v Kazani (Kazan’da 1991 Türk Halkları Kongresi 29 Mayıs 2024)”, *Qazaqstan Tarihy*, <https://e-history.kz/ru/news/show/339921> [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Khakov Vahit Hozyatovich”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/hakov-vahit-hozyatovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

- “K Voprosu o Sravnitelnom Osveshenii Nekotorikh Yazykovikh Osobennostey Drevneturkskikh Pismennikh Pamyatnikov i Sovremennogo Tatarskogo Yazyka (Eski Türk Yazılı Anıtların ve Modern Tatar Dilinin Karşılaştırması)”, *Voprosy Metodologii i Metodiki Lingvisticheskikh Issledovaniy*, (1969), s. 216-223.
- Nogmanov, A. I., “Nikolay I: “Prepodavaniye Vostochnikh Yazykov v Kazanskom Universitete prekratit...”, *Gasyrlar Avyzy – Ekho Vekov* (1998), s. 56-59.
- Nuriyeva, F. Sh., *Istoricheskkiye i Lingvisticheskkiye Usloviya Formirovaniya Turko-Tatarskogo Literaturnogo Yazyka Zolotoordynskogo Perioda (Altın Orda Döneminin Türk-Tatar Edebî Dilinin Oluşumunun Tarihsel ve Dilsel Koşulları)*, Kazanskiy Gosudarstvenniy Universitet, Kazan 2004
- “Nuriyeva Fanuza Shakurovna”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/nurieva-fanuza-shakurovna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “O Nekotorikh Zakonomernostyakh Razvitiya Sovremennogo Tatarskogo Yazyka (Modern Tatar Dilinin Gelişimi Hakkında)”, *Material Vsecoyuznoy Konferentsii Yazykovedov SSSR*, Moskova: Nauka, (1965), s. 211-214.
- Rakhimova, A. R., *Turetskaya Grammatika (Türkçe Grameri)*, Izdatelstvo Kazanskogo Universiteta, Kazan 2002.
- Raphikova, G. E., “Pervoy Kazanskoy Muzhskoy Gimnazii – 240 let (Birinci Kazan Erkek Gimnazyumunun 240 yılı)”, *Gasyrlar Avyzy – Ekho Vekov*, (1998), s. 200-204.
- Realizatsiya Rodnogo Yazyka v 20-30 Gody v Tatarstane (Tataristan'da 20-30 Yıllarında Anadil)*, Archivnaya Sluzhba Respubliki Tatarstan, https://web.archive.org/web/201.810.07160816/http://www.archive.gov.tatarstan.ru/_go/anonymous/main/?path=/pages/ru/2nart/91vistavki/91vistavka. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Safiullina Flera Sadriyevna”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/safiullina-flera-sadriyevna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Sattarov Gumar Faizovich”, *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/sattarov-gumar-faizovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Sattarov, G. F., *Tatarskaya Toponimika (Tatar Dili Toponimleri)*, KGU, Kazan 1998.
- “Sblizheniye Turkskikh Narodov na “KazanForum 2024 (KazanForum 2024’te Türk Halklarının Yakınlaşması)”, *Rossiya – Islamskiy mir*, <https://russia-islworld.ru/novosti/sblizhenie-turkskih-narodov-na-kazanforum-2024-2024-07-24-42984/>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Shaydullina, R. R., “G. Husainov: “U Horoshego Prepodavatelya Vse Ucheniki Znayushiye (G. Husainov: İyi bir öğretmenin tüm öğrencileri bilendir)”, *Gasyrlar Avyzy – Ekho Vekov*, (2007), s. 253-255.
- Tumasheva, D. G., *Dialekty Sibirskikh Tatar: Opyt Sravnitel'nogo Issledovaniy (Sibirya Tatarlarının Lehçeleri: Karşılaştırmalı Araştırma)*, “Kazan”, Kazan 1977.
- “Tumasheva Dilyara Garifovna”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/tumasheva-dilyara-garifovna>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Turkologicheskkiye Issledovaniya (Türkoloji Çalışmaları)”, *Kazan Federal Üniversitesi resmi web sitesi*, <https://kpfu.ru/imoiv/nauchno-issledovatel'skaya-rabota/nauchnye-zhurnaly/tjurkologicheskkiye-issledovaniya>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- “Turkologiya v Kazanskom Universitete: Proshloye i Nastoyasheye (Kazan Üniversitesi’nde Türkoloji: Geçmiş ve Bugün)”, *Vuzlit.com*, https://vuzlit.com/826632/tyurkologiya_v_kazanskom_universitete_proshloe_i_nastoyashee. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Valeyev, R. M., Abidulin, A. M. ve Valeyeva, R. Z. “Universitetskaya Tyurkologiya v Kazani: Traditsiyi i Novatsii (XIX – nach. XX vv.) (Kazan’da Üniversite Türkolojisi: Gelenekler ve Yenilikler (XIX

- XX yy. başı)”, *Ucheniye Zapiski Krymskogo Federalnogo Universiteta imeni V. I. Vernadskogo*, 2(68), №3, (2016) s. 101-116.
- Vladimirov, V. V., *Istoricheskaya Zapiska o 1-y Kazanskoy Gimnazii (Birinci Kazan Gimnazyumu Hakkında Tarihi Not)*. V Universitetskoy Tipographii, Kazan 1868.
- Yılmaz, Salih, Saadetin Yağmur Gömeç ve Victoria Bilge Yılmaz, *Çağdaş Türk Dünyası Tarihi El Kitabı*, Nobel Yayınları, Ankara 2022.
- Yusupova, A. Sh., “Türkologiya v Kazanskom Universitete: Istoriya i Sovremennost (Kazan Üniversitesi’nde Türkoloji: Tarih ve Modernite)”, ed. N. N. Telitsina, *XX Ivanovskiy Chetniya Uluslararası Bilim Konferansı* (2019), s. 211-220.
- Zakiyev, M. Z., *Proishozhdeniye Turkov i Tatar (Türklerin ve Tatarların Kökeni)*, Moskva 2003.
- Zakiyev, M. Z., *Tatarskaya Grammatika (Tatar Dili Grameri)*, İYaLI, Kazan 1995.
- Zakiyev, M. Z., *Tatar Grammatikasy (Tatar Dili Grameri)*, C 3. TehSİ, Kazan 2017.
- Zakiyev, M. Z., *Tatar Leksikologiyase (Tatar Dili Sözlükbilgisi)*, C 1, ed. G. R. Galiullina, TehSİ, Kazan 2015.
- Zakiyev, M. Z., *Torki-tatar Etnogenezy (Türk-Tatarların etnogenezi)*, Ed. N. Devlet, İnsan, Kazan 1998.
- “Zalyaletdinov Latyf Zalyaletdinovich”, *Kazan Federal Üniversitesi resmî web sitesi*, <https://kpfu.ru/philology-culture/ktsh/personalii/zalyaletdinov-latyf-zalyaletdinovich>. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].
- Zamaletdinov, R. R. ve M. Oner, “Vklad M. Z. Zakiyeva v Rossiyskuyu Turkologicheskuyu Nauku (M. Z. Zakiev’in Rus Türkoloji bilimine katkısı)”, *Filologiya i Kultura – Philology and Culture*, 2(32), (2013), s. 320-322.
- Zotcheva, T., “Yedinozhdy i Navsegda”, 250 let v Rossii Otkryli Perviy Tatarskiy Klass (Bir Kez ve Sonsuza Kadar: Rusya’da 250 Yıldır İlk Tatar Sınıfını Açtılar)”, *Argumenty i Fakty* (12 Eylül 2019), https://kazan.aif.ru/society/details/edinozhdy_i_navsegda_250 лет_v_rossii_otkryli_pervyy_tatarskiy_klass. [Erişim tarihi: 13 Ocak 2025].

Turkic Studies in Tatarstan (1991-2023)

Selinay ERGENÇ^{*}

This article aims to analyse the development process of Turkic studies in Tatarstan between 1990-2023 in its historical context. In addition to linguistic, historical and cultural aspects, the study emphasizes the roles of leading scientific institutions, especially Kazan Federal University and the G. Ibrahimov Institute of Language, Literature and Art. In addition, special attention is paid to the transformations that have taken place since the 1990s, such as the intensification of international scientific cooperation, the digitalization of scientific studies, the development of educational programs and the strengthening of cultural diplomacy. Historical contexts are also considered in the development process of Turkic studies. Studies were carried out in Tatarstan before the Bolshevik Revolution in 1917, laying the foundations of Tatar philology. In the Soviet period, despite ideological restrictions, international scientific collaborations were carried out under the influence of scientific traditions. In this study, Tatarstan's contributions to the development of Turkic studies as a branch of science, as well as its role in shaping cultural, scientific and political dialogue within the Turkic world, are evaluated.

Today, the Kazan Turkology Scientific School is recognized internationally as the centre of research on the history, culture and languages of the Turkic peoples. The foundations of this scientific movement were laid in the middle of the 18th century with the opening of the First Kazan Gymnasium and the establishment of the Kazan Imperial University in 1804. The post-Soviet period is notable for the studies on Tatar language, folklore, history and literature that are considered within the general system of Turkic cultures. Turkology has been shaped not only as a tool for the revival of national identity, but also as an important platform for the strengthening of intercultural dialogue and the expansion of scientific cooperation with the Turkic peoples.

Turkology studies gained importance in the 17th and 18th centuries to get to know the Ottoman Empire and to be able to compete or cooperate better with it. From the second half of the 19th century onwards, European scientists turned to different Turkic languages such as Chuvash, Tatar, Kumyk and Uyghur, thus a new paradigm emerged in Turkology that emphasized linguistic and cultural diversity. The development of Turkological studies in Russia began in

* Dr., Presidency of the Republic of Türkiye, National Library, Ankara/Türkiye, selinergenc06@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7880-2690

the 18th century and is closely connected with the expeditions in the Volga region, Siberia, the Caucasus and Central Asia (Turkestan). The first steps in the field of Turkic studies include the beginning of the teaching of the Tatar language in the First Kazan Gymnasium by the decree of Tsarina Catherine II in 1768. The activities of the Kazan Theological Academy and Tatar enlighteners such as Kayyum Nasyri laid the foundations for the systematic study of Turkish culture, language and literature. During this period, the first steps were taken in the comparative study of Turkic languages and the examination of the grammatical features of Tatar Turkish.

In Soviet Russia, Turkology studies began to take shape after the October Revolution of 1917 and with the establishment of the Tatar Soviet Autonomous Republic in 1920. In Tatarstan, the Tatar Language Department was established at Kazan University in 1928. The period of repression in the Soviet Union between 1930 and 1950 created significant difficulties in the development of Turkology studies as a science in Tatarstan and in the country in general. Ideological pressures and restrictions affected Turkology research and imposed serious censorship on scientists. From 1950 to 1990, Turkology in Tatarstan continued to develop despite the political restrictions and difficult conditions of scientific research in the Soviet Union. In 1989, the Faculty of Tatar Philology, History and Oriental Languages was established at Kazan University based on the Department of Tatar Language and Literature. In 1992, the first group of students who would learn Turkish was accepted to this faculty.

After the collapse of the USSR, the revival of the Tatar national identity became an important incentive for the intensification of Turkic studies. The Tatar language began to be perceived as the most important element of the cultural heritage that unites the Tatar people with other Turkic ethnic groups. During this period, the “Tatarskaya Grammatika (Tatar Language Grammar)” was developed and an electronic text collection in the Tatar language was created, which became an important tool for scientific research. The G. Ibrahimov Institute of Language, Literature and Arts of the Tatarstan Academy of Sciences and Kazan Federal University play a leading role in the development of Turkic studies. Kazan Federal University increases its activity in the field of Turkology by organizing international conferences, cooperating with foreign scientific centres, and publishing studies on linguistics, history, and literature of the Turkic peoples. Tatarstan also actively participates in international cooperation through organizations such as TÜRKSOY and the Organization of Turkic States, becoming an important bridge between Turkic cultures.